

Wojciech Lewandowski

"Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna", Paul Begg, Warszawa 2010 : [recenzja]

Civitas Hominibus : rocznik filozoficzno-społeczny 5, 135-138

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Lewandowski

Paul Begg, Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna

Przekł. Bogumiła Malarecka, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2010

Postać Kuby Rozpruwacza (Jack the Ripper), tajemniczego mordercy z londyńskiej dzielnicy Whitechapel, rozpała umysły ripperologów¹. Fascynacja nim jest współcześnie nawet większa niż w 1888 roku. Badaczy interesuje przede wszystkim tajemnica tożsamości Kuby Rozpruwacza. Kim był tajemniczy i nieuchwytny morderca z Whitechapel, którego ofiarą padło pięć prostytutek z londyńskiej dzielnicy biedoty? Jakie były motywy tych zbrodni? Dlaczego nie udało się schwytać sprawcy? Przez ponad sto lat pojawiło się wiele teorii dotyczących tożsamości sprawcy tych zbrodni, wiele z nich opartych jedynie na spekulacjach, a nie dowodach.

Alan Moore, jeden z najbardziej znanych brytyjskich scenarzystów komiksowych, w dodatku do powieści graficznej *Prosto z piekła. Melodramat w szesnastu częściach*, która w całości poświęcona jest tajemnicy Kuby Rozpruwacza, przyrównuje ripperologiczne poszukiwania do tańca łowców mew². Autor zauważa w nim, że w natłoku teorii poświęconych postaci Kuby Rozpruwacza coraz trudniej oddzielić fikcję od faktów. Autorzy, próbując ustalić tożsamość pierwszego seryjnego mordercy, często dostosowują realia XIX-wiecznego Whitechapel do swoich potrzeb. Rodzi się więc pytanie: „Czy kiedykolwiek poznamy prawdę o tym, kim był Kuba Rozpruwacz?”. Paul Begg stwierdza, że jest to raczej niemożliwie.

¹ Termin ‘ripperolog’ (*ripperologist*) odnosi się do badaczy zbrodni popełnionych w londyńskim Whitechapel jesienią 1888 roku. Autorem tego terminu jest brytyjski pisarz Colin Wilson. Bogumiła Malarecka używa w stosunku do badaczy sprawy Kuby Rozpruwacza terminu ‘rozpruwaczolog’, zob. P. Begg, *Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna*, przekł. B. Malarecka, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2010, s. 259.

² A. Moore (scen.), E. Campbell (rys.), *Prosto z piekła. Melodramat w szesnastu częściach*, przekł. M. Chaćniński, M. Cieślak, Warszawa: Timof i cisi współnicy, 2008, dodatek II, s. 1. Dodatek ten zatytułowany jest właśnie *Taniec łowców mew*.

Tajemnica Kuby Rozpruwacza – pisze w ostatnim akapicie książki – nie przestaje kusić i zniewalać, prowadzić badacza i amatora zagadek drogą pełną zakrętów i pułapek, wytyczać nowe kierunki śledztwa – małe promyki nadziei, że pewnego dnia nadejdzie być może odpowiedź, która rozświetli wielką wiktoriańską tajemnicę. Nadzieja ma to do siebie, że raz się ją ma, raz się jej nie ma, ale pobawić się, podyskutować i na nowo mieć nadzieję można zawsze...³.

Paul Begg w wydanej, w ramach serii Biografie Sławnych Ludzi, w 2010 roku książce *Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna* nie proponuje ostatecznego rozwiązania zagadki dotyczącej tożsamości mordercy z Whitechapel. Autor skupia się przede wszystkim na dokładnej rekonstrukcji przyczyn i okoliczności towarzyszących morderstwom z 1888 roku. Jedynie dwa z piętnastu rozdziałów poświęcone są analizie najczęściej wymienianych podejrzanych⁴.

W swojej książce Paul Begg skupia się przede wszystkim na analizie historycznych uwarunkowań, które doprowadziły do pojawienia się Kuby Rozpruwacza oraz narodzin jego legendy. Szczegółowo opisuje historię East Endu, na terenie którego doszło do zbrodni popełnionych przez londyńskiego mordercę. W rozdziale pierwszym przedstawia losy East Endu, sięgając do historii tego obszaru od czasów antycznych po schyłek dziewiętnastego wieku. Jego zdaniem „w latach osiemdziesiątych dziewiętnastego wieku East End stał się areną powszechnych niepokojów wywołanych bezrobociem, przeludnieniem, fatalnym stanem ruder i zwyrodnieniem moralnym”⁵. Szacowni mieszkańcy bogatego West Endu zaczęli się obawiać, iż te zarazy mogą rozlać się na ich spokojny świat.

Sytuacja społeczna East Endu (jego częścią jest Whitechapel) – zdaniem Begga – stanowiła podłoże, dzięki któremu zbrodnie Kuby Rozpruwacza nabrały mitycznego charakteru, a także miały, paradoksalnie, wiele pozytywnych skutków. Z jednej bowiem strony unaocznily rządzącym elitom nędzną sytuację biedoty oraz licznych rzesz imigrantów zamieszkujących Whitechapel i inne części East Endu; z drugiej – stanowiły bezpośrednią przyczynę podjęcia działań, które miały rozwiązać najważniejsze problemy tej części Londynu. Można w tym miejscu odwołać się do cytowanej przez Alana Palmera, wypowiedzi Bernada Shawa, który powiedział ironicznie o Kubie Rozpruwacu, że:

prawdopodobnie był to fanatyczny dobroczyńca, który na widok otaczającego go zepsucia moralnego, (...), w swoim gniewie przekraczał granice rozsądku. Co znamienne morderstw dokonywano w miejscach leżących najdalej na zachód, już i tak uważanych za czarne punkty East Endu⁶.

Społeczne niepokoje związane z niemożnością wykrycia sprawcy tych zbrodni spowodowały podjęcie działań mających na celu wzrost bezpieczeństwa w tej dzielnicy.

Paul Begg poświęca także wiele miejsca rozważaniom dotyczącym profesji ofiar Kuby Rozpruwacza. Wszystkie zamordowane jesienią 1888 roku kobiety były prostytutkami. Whitechapel była prawdopodobnie dzielnicą, którą zamieszkiwało najwięcej

³ P. Begg, dz. cyt., s. 309.

⁴ Warto przy tym zaznaczyć, że ich lista jest otwarta i co jakiś czas pojawiają się na niej nowe nazwiska.

⁵ P. Begg, dz. cyt., s. 11.

⁶ A. Palmer, *The East End: Four Centuries of London Life*, za: tamże, s. 54.

przedstawielek tej profesji. Prostyucja stanowiła istotny problem społeczny, zwłaszcza w ubogich dzielnicach, gdzie liczba prostytutek była największa. Autor pokazuje ich losy, sytuację społeczną oraz propozycję rozwiązania problemu prostytucji. Wskazuje także, że wybór ofiar z tej grupy społecznej nie musiał być przypadkowy. Specyfika zawodu wymuszająca kontakty z przypadkowymi osobami, czyniła z prostytutek idealny cel dla Kuby Rozpruwacza.

Zabudowa Whitechapel stanowiła idealne miejsce do działania dla Kuby Rozpruwacza. Dzielnica, często rozbudowywana bez koniecznej kontroli, stanowiła labirynt uliczek i mrocznych zaułków, co ułatwiało mordercy szybką ucieczkę z miejsca przestępstwa. Ponadto Whitechapel była miejscem funkcjonowania wielu rzeźni, co ułatwiało mordercy kamuflaż. Whitechapel była także dzielnicą przeludnioną. Mieszkańcy, w związku z płynną sytuacją finansową, często zmieniali adresy lub zamieszkiwali w noclegowniach. Mogło to, stwierdza Begg, utrudnić policji schwywanie Kuby Rozpruwacza, zakładając, że był on mieszkańcem Whitechapel.

Według Paula Beggia istotną rolę w sprawie Kuby Rozpruwacza odegrały polityczne rozgrywki w ówczesnych elitach rządzących. Spory kompetencyjne, animozje pomiędzy komisarzami policji a ich ministerialnymi zwierzchnikami nie wpływały pozytywnie na skuteczność śledztwa w sprawie morderstw w Whitechapel. Na te spory nakładały się także obawy elit społecznych i politycznych związane z rozwojem socjalizmu w Wielkiej Brytanii. Dostrzegano w nim zagrożenia dla panującego *status quo*, obawiano się radykalizacji podglądów politycznych przeciwników ówczesnego układu sił. W tych warunkach pojawienie się Kuby Rozpruwacza stało się kolejnym elementem zapowiadającym bądź nawet katalizującym przemiany brytyjskiego społeczeństwa i systemu politycznego. Sprawa Kuby Rozpruwacza nakładała się także na problem irlandzki, co było uzasadnieniem teorii, jakoby Kuba Rozpruwacz był pochodzenia irlandzkiego. Brak jednak dowodów poświadczających te domysły.

Autor *Kuby Rozpruwacza. Historii kompletniej* poświęca także sporo miejsca analizie korespondencji mordercy kierowanej do policji czy też do mieszkańców Londynu. Rozpruwacz wysyłał swoje listy do agencji informacyjnych, które z kolei przekazywały je siłom porządkowym. Nie ma co prawda pewności, czy były to listy pisane ręką mordercy czy dziennikarzy, którzy próbowali podtrzymać zainteresowanie makabryczną tematyką w celu podniesienia sprzedaży. Rola mediów w sprawie Kuby Rozpruwacza jest o tyle istotna, że jego pojawienie się zbiegło się z przemianami świata mediów i pojawieniem się taniej prasy dostępnej dla gorzej sytuowanych obywateli. Prasa ta częściej podejmowała także kłopotliwe dla elit politycznych tematy związane z problemami ubogiej ludności.

Paul Begg opisuje wskazane powyżej aspekty sprawy Kuby Rozpruwacza z niezwykłą szczegółowością, opierając swoje twierdzenia na olbrzymiej liczbie tekstów źródłowych oraz analizie literatury poświęconej historii, kulturze oraz społeczeństwu brytyjskiemu. Autor także wskazuje znaczenie poszczególnych tekstów poświęconych Kubie Rozpruwaczowi, które pojawiły się w ciągu minionych dziesięcioleci. Wielość dostępnej literatury, jak już wspomniałem wyżej, powoduje jednak wielką konfuzję, zwłaszcza u osób rozpoczynających studia riperologiczne.

Polskie wydanie książki Paula Begga zostało przygotowane bardzo starannie. Niestety, w tłumaczeniu pojawił się istotny błąd. Bogumiła Malarecka tłumaczy powszechnie występujący w anglojęzycznej literaturze przedmiotu⁷ termin *canonical victim* jako ‘rytualna ofiara’. Termin *canonical victim* odnosi do ofiar, które bezspornie są przypisywane Kubie Rozpruwaczowi⁸. Tworzą one swoisty kanon, w odróżnieniu od ofiar, które jedynie łączy się, choć bez wystarczających dowodów, z osobą mordercy z Whitechapel. Z kolei termin rytualna ofiara sugeruje ofiarę rytualnego mordu. Zbrodnie Kuby Rozpruwacza nie miały charakteru rytualnego. Może to wprowadzać czytelnika w błąd.

Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna Paula Begga to pozycja obowiązkowa dla każdego zainteresowanego wydarzeniami, które miały miejsce w londyńskim Whitechapel w 1888 roku. Książka Begga to znakomicie udokumentowana praca, która stanowi cenne uzupełnienie polskojęzycznej literatury poświęconej Kubie Rozpruwaczowi. Do tej pory musieli oni zadowolić się pracą Particii Cornwell *Kuba Rozpruwacz. Portret zabójcy*⁹, która jednak poświęcona jest prezentacji sylwetki konkretnego podejrzanego, a nie stanowi całościowej próby zbadania sprawy mordercy z Whitechapel. Książkę Paula Begga można polecić nie tylko osobom zainteresowanym postacią legendarnego seryjnego zabójcy, ale także osobom pragnącym zgłębić zarówno historię Londynu końca XIX wieku, jak i historię Wielkiej Brytanii. Obok prac Donalda Rumbelowa oraz Phillipa Sudgena¹⁰ książka Paula Begga *Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna* stanowi jedną z kanonicznych pozycji każdego ripperologa.

Bibliografia

Begg P., *Kuba Rozpruwacz. Historia kompletna*, przekł. B. Malarecka, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2010.

Cornwell P., *Kuba Rozpruwacz. Portret Zabójcy*, przekł. J. Ochab, Warszawa: Prószyński i S-ka, 2002.

Jakubowski M., Braund N. (eds.), *The Mammoth Book of Jack the Ripper*, London: Constable & Robinson, 2008.

Moore A. (scen.), Campbell E. (rys.), *Prosto z piekła. Melodramat w szesnastu częściach*, przekł. M. Chaciński, M. Cieślak, Warszawa: Timof i cisi współnicy, 2008.

Sudgen P., *The Complete History of Jack the Ripper*, London: Constable & Robinson, 2006.

⁷ Na przykład zob. M. Jakubowski, N. Braund (eds.), *The Mammoth Book of Jack the Ripper*, London: Constable & Robinson, 2008 oraz P. Sudgen, *The Complete History of Jack the Ripper*, London: Constable & Robinson, 2006.

⁸ Należą do nich: Mary Ann Nichols, Annie Chapman, Elizabeth Stride, Catharine Eddowes oraz Marie Jane Kelly. Termin ‘rytualne ofiary’ pojawia się na przykład na stronie 64 polskiego wydania.

⁹ P. Cornwell, *Kuba Rozpruwacz. Portret Zabójcy*, przekł. J. Ochab, Warszawa: Prószyński i S-ka, 2002.

¹⁰ D. Rumbelow, *The Complete Jack the Ripper*, Penguin Books, 2004; P. Sudgen, dz. cyt.